

БӨЛІМ: ЖАЛПЫ РУБРИКА

Қазіргі заманғы медиа: цифрлық журналистиканың болашағы және шындық пен манипуляцияның арасы

ЖАРИЯЛАНДЫ
07.04.2025СІЛТЕМЕ
<https://bilimger.kz/177760/>

Жарылкасынова Айнура

11 сынып оқушысы

Ақпарат – бүгінгі дәуірдің ең құнды капиталы. ХІХ ғасырда өндіріс құралдары маңызды болса, ХХ ғасырда мұнай мен газ стратегиялық ресурс саналды. Ал ХХІ ғасырда сол орынды ақпарат басты. Цифрлық медиа – осы ақпарат ғасырында жетекші рөлге ие күш. Алайда оның дамуымен бірге қоғамда күрделі мәселелер де туындауда: шындықтың көмескіленуі, жалған ақпараттың жайылуы, қоғамдық пікірдің манипуляцияға ұшырауы.

Цифрлық медианың өркендеуі – мүмкіндік пе, қауіп пе?

Цифрлық журналистика – уақыт пен кеңістік шекарасын бұзған феномен. Бұрын жаңалық тарату үшін газет шығару, телестудияға бару, радио эфиріне шығу қажет болатын. Ал қазір кез келген адам смартфон арқылы бірнеше секундта бүкіл әлемге ой тастай алады. Бұл – демократиялық ақпарат алаңын қалыптастыруға мүмкіндік бергенімен, оның кері әсері де жоқ емес.

Ақпарат легінің тым көп болуы – адам санасының бейімділігін әлсіретіп, фейк пен шындықты ажыратуды қиындатады. Мысалы, кейде WhatsApp немесе Telegram арқылы таралған жалған мәліметтер халық арасында үрей тудырып, тіпті әлеуметтік тұрақсыздыққа себеп болуы мүмкін. Бұл – цифрлық медианың күшін теріс мақсатта пайдаланудың көрінісі.

Журналистика – ақпарат тарату ғана емес, сонымен бірге шындыққа қызмет ету. Дәстүрлі журналистикада бұл қағида жоғары бағаланды. Жаңалық тексерілетін, дереккөздер салыстырылатын, қарсы пікірлер ескерілетін. Ал қазіргі цифрлық медиада ең басты критерий – «қаралым» мен «реакция». Осыған байланысты көптеген медиа ресурстар сенсация қуып, нақты деректерге емес, эмоция мен таптаурындарға сүйенеді.

Манипуляцияның мың бір түрі

Қазіргі медиа құралдары арқылы адамның санасына әсер ету бұрынғыдан әлдеқайда оңай. Мұны медиа манипуляция деп атаймыз. Манипуляция – бұл тек бір ақпаратты жасыру немесе бұрмалау ғана емес. Бұл – белгілі бір пікірді күшпен таңу, қоғамдық санада белгілі бір образ қалыптастыру, адам ойын бір арнаға бұру.

Саясатта да, экономикада да, тіпті мәдениет пен білім саласында да бұл әдіс кең қолданылады. Мысалы, белгілі бір компания туралы жағымсыз пікірді жұртшылыққа жеткізбей, тек жағымды жаңалықтар арқылы халықтың ойын басқаруға тырысу – бұл да бір манипуляция түрі.

Цифрлық медиада deepfake, яғни адамның дауысын, бейнесін жасанды түрде өңдеу арқылы жалған бейне жасау технологиялары кең етек жайып келеді. Бұл құралдарды саяси бәсекелестік үшін де, жеке адамдарды қаралау үшін де пайдалану оңай. Бұл жағдай тек шындықты емес, жалпы ақиқат ұғымының өзін дағдарысқа ұшыратуы мүмкін.

Сенім дағдарысы мен жауапкершілік мәселесі

Бүгінде адамдар медиаға сенбейтін болды. Себебі жалған ақпарат тым жиі кездеседі. Ал жалғандық сенімді өлтіреді. Бірнеше жыл бұрын журналистке халық ерекше сенім артатын. Қоғамда «журналист айтты – демек, рас» деген ұстаным бар еді. Ал қазір «Интернетте жазыпты, бірақ қайдан білгені белгісіз» деген пікір басым. Бұл – қауіпті үрдіс.

Журналистиканың болашағы дәл осы сенім дағдарысын еңсере алуында. Егер медиа шынайылық, әділет, тең пікір қағидаларын ұстанса, аудиториямен байланысы қалпына келеді. Бірақ бұл тек журналистердің

ғана емес, бүкіл қоғамның міндеті. Ақпаратты қабылдай білетін, талдай алатын, сұрыптап үйренген аудитория ғана сапалы журналистиканы талап ете алады.

Жауапкершілік тек медиаға емес, әрбір адамға жүктеледі. Қарапайым қолданушы да ақпарат таратушы екенін ұмытпауы керек. Әсіресе әлеуметтік желіде бір жаңалықты бөліспес бұрын, оның рас-өтірігін тексеру – азаматтық сана мен мәдениеттің көрінісі.

Цифрлық журналистиканың болашағы қандай?

Болашақ – технологияда. Бұл аксиома. Бірақ технология – құрал ғана, ал мазмұн – оның мәні. Сондықтан журналистиканың болашағы технологиялармен қатар, этика мен миссияда жатыр.

Жасанды интеллект негізіндегі журналистика қазірдің өзінде өмірге келді. Көптеген медиа агенттіктер жаңалықтарды автоматты түрде жазатын жүйелерді қолдануда. Бірақ бұл жүйе «шындықты іздеу» миссиясын атқара алмайды. Ол тек деректерді өңдейді. Сондықтан адамдық фактор – журналистиканың ажырамас бөлігі болып қала береді.

Журналистиканың келесі кезеңі – аналитикалық, терең, фактке негізделген контентке көшу. Қоғам ақпарат көптігінен шаршады. Енді адамдар «көп ақпарат» емес, «маңызды ақпарат» іздейді. Осыны түсінген журналистер ғана болашақта өз аудиториясын сақтап қала алады.

Медиасауат – бүгінгі заман талабы

Қазақстанда медиасауаттылық мәселесі әлі де өзекті. Ауылдық жерлерде, тіпті қалалық жастар арасында жалған ақпаратты талдаудың, фейк пен шындықты ажыратудың дағдылары жетіспейді. Бұл жағдайға білім беру жүйесі де жауапты.

Мектеп қабырғасынан бастап медиа сауаттылық, цифрлық мәдениет негіздерін үйрету – мемлекеттің басты міндеті болуы тиіс. Себебі сауатты қолданушы ғана сапалы медиа кеңістікті қалыптастыра алады.

Қорытынды

Цифрлық журналистика – заман талабы. Бірақ оның дамуы шындықты көмескілемей, керісінше, жарыққа шығаруы тиіс. Ақпарат құралдарының басты миссиясы – халыққа қызмет ету, әділет пен ақиқатты қорғау. Бұл жолда технология – құрал, ал ар мен адалдық – бағыт. Шындық пен манипуляцияның арасындағы шекара кейде көрінбейтіндей болар, бірақ оны анықтайтын – адамның жүрегі мен ақылы.

Цифрлық ғасырда өмір сүріп жатқан әрбіріміз – әрі журналист, әрі оқырман, әрі сыншы. Сондықтан бұл салада болашақ – ортақ жауапкершілікте.

ҚМ АА Күәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.